

Naminio gyvūno įtaka vaiko kalbos raidai ankstyvajame amžiuje. Kaip Pupa prakalbino Saulę

Dr. Eglė Krivickaitė-Leišienė

Vytauto Didžiojo universiteto HMF lektorė, jaunesn. mokslo darbuotoja

VšĮ „Smalsūs šnekučiai“ steigėja

2019-11-27

“ Jungtinėse Amerikos valstijose atliktas lyginamasis tyrimas: 10 mėnesių buvo stebimi kalbos lavinimo užsiėmimai, kuriuose dalyvavo ir šuo vardu Agata. Įdomūs tyrimo pastebėjimai: nustatyta, kad dalyvaujant Agatai, vaikai buvo labiau atsipalaidavę, drąsesni, rodė didesnes pastangas atlikdami logopedines pratybas, labiau stengėsi kalbėti, tarti žodžius.”

Tai, kad naminiai (ir ne tik) gyvūnai turi nepaprastą įtaką vaikams ir suaugusiems žinome, tikriausiai, visi. Pavieniai moksliniai tyrimai įrodo, kad kontaktas su naminiu gyvūnu (pavyzdžiui, šunimi) turi teigiamą poveikį. Psichologai ir psichiatrai yra pastebėję kontakto su šunimi teigiamą poveikį klientų psichikai (geresnė nuotaika, mažiau streso ir baimės, sumažėjęs subjektyvus skausmo suvokimas, didesnis subjektyviai suvokiamas energingumas, gebėjimas geriau susikaupti, atsiminti ir kt.), bendravimui ir tarpusavio santykiams (daugiau socialinių interakcijų, geresnė verbalinė ekspresija, sklandesnė socializacija), fiziologijai (susinormalizavę kvėpavimo ir širdies ritmas, kraujo spaudimas). Tyrimai rodo, kad kai vaikas prižiūri augintinį, sustiprėja socialinis, emocinis ir pažintinis vystymasis.

Vaikai, rūpindamiesi augintiniu, taip pat mokosi **gero elgesio**, pavyzdžiui, rūpintis, dalintis, elgtis gražiai / švelniai; **ugdosi kantrybę** ir suvokimą apie kitų (žmonių ir gyvūnų) jausmus; rūpindamasis, kad augintinis būtų pamaitintas, tvarkydamas jo tualetą ar narvelį, vaikas išmoksta rūpintis kitu, jausti **pareigą** ir **atsakomybę**; augintinis padeda suprasti, kaip svarbu **dalintis** (maistu, žaislais, dėmesiu).

Teigiama, kad vaikai, auginantys naminį gyvūną (arba augantis kartu su naminiu gyvūnu), išmoksta labiau **pasitikėti savimi**. Atsakomybė už gyvūną / rūpinimasis juo leidžia labiau savimi pasitikėti, ugdyti charakterį.

Augintinis ne tik vaikui, bet visai šeimai suteikia gerų emocijų, nukreipia dėmesį nuo neigiamų minčių ir jausmų; naminis (ir ne tik) gyvūnas gali būti tas draugas, kuris padės vaikui įveikti tamsos baimę, palengvins vaiko mokymąsi miegoti savo kambaryje.

Sakoma, kad **šunys** – geri mažųjų autistų draugai, bendraudami su šunimis net labai neramūs autizmo spektro sutrikimą turintys vaikučiai jaučiasi ramiai; ir net hiperaktyvūs vaikai nurimsta bendraudami su keturkojais.

Augintinis ir vaiko kalbos raida

Ar pastebėjote, kad namuose auginamas gyvūnas, kuris vaikui labai rūpi, paskatintų pirmųjų žodžių atsiradimą ir tolesnę kalbos raidą? Tyrimų, kurių rezultatai leistų tokias sąsajas patvirtinti arba paneigti, atlikta visai nedaug. Pavyzdžiui, Poresky ir kt. (1987) tyrimo rezultatai parodė, kad vaiko pažinimo raida teigiamai susijusi su vaiko ir augintinio draugyste; taip pat tokia draugystė palengvina kalbos įsisavinimą, skatina žodyno plėtojimą.

Jungtinėse Amerikos valstijose atliktas lyginamasis tyrimas: 10 mėnesių buvo stebimi kalbos lavinimo užsiėmimai, kuriuose dalyvavo ir šuo vardu Agata. Stebėta, ar šis dalyvis turėjo teigiamos įtakos užsiėmimų rezultatams – kalbos lavėjimui. Įdomūs tyrimo pastebėjimai: nustatyta, kad dalyvaujant Agatai, vaikai buvo labiau atsipalaidavę, drąsesni, rodė didesnes pastangas atlikdami logopedines pratybas, labiau stengėsi kalbėti, tarti žodžius. Nors rezultatai teigiami, teigiama, kad reikėtų išsamesnio tyrimo, kuriame dalyvautų daugiau tiriamųjų – tuomet būtų galima patvirtinti (arba paneigti) apie gyvūno teigiamą įtaką vaikų kalbos raidai.

Vis dėl to, nors tyrimų rezultatai ir negali šimtu procentu patvirtinti, tačiau kelti hipotezę, kad augintinio buvimas šalia ir vaiko noras su juo bendrauti (kalbėti ir susikalbėti), skatina kalbos raidą, galima kelti. Augintinis – tai draugas, su kuriuo norisi bendrauti ne tik ženklais, gestais ar mostais, bet ir žodžiu. Vaikai linkę kalbėtis su gyvūnais: jiems pasakoti, komanduoti, įtraukti į vaidmenų žaidimus. Paradoksalu, gyvūnas vaiko tiesiogiai nekalbina, o vaikas kaip tik dega noru kalbėtis/kalbinti, pasakoti, duoti komandas, jam dainuoti.

Be to, pokalbiai su gyvūnais padeda vaikams kovoti su mikčiojimu; skaitymas gyvūnui padeda kovoti su disleksija (skaitymo sunkumais). Kanadoje, Otavos mieste yra programa *Reading Education Assmissions Dogs* (R.E.A.D.), kur šunys – skaitymo kompanionai. Šunys – puikūs klausytojai, suteikiantys vaikams galimybę mokytis / lavinti sakininės kalbos gebėjimus.

Kalbos raida: nuo garsiažodžių iki pirmųjų žodžių

Kalbos vystymąsi pirmaisiais gyvenimo metais lemia du susiję veiksniai: biologinis (kalbos padargų vystymasis) ir kognityvinis-lingvistinis (aplinkoje girdimos kalbos garsų ypatybių suvokimas ir įsisavinimas), todėl pirmiausia kalbama apie universalius kalbos įsisavinimo reiškinius, kuriuos vėliau keičia aplinkoje girdimai kalbai būdingos ypatybės.

Kalbos raida prasideda pirmuoju riksmu, kai vaikas pradeda reaguoti į neigiamus išorinius ir vidinius dirgiklius. Pamažu verksmas keičiasi, įgauna įvairių intonacijų. Šį, vadinamą ikikalbinį etapą, apie 2–4 mėn. keičia vogravimas, kai tariami pavieniai balsiai. Šiek tiek vėliau, apie 4–6 mėn. peraugama į čiauškėjimo / gugavimo laikotarpį, kada vaikai pradeda mokytis jungti atskirus garsus į junginius.

Čiauškėjimo periodas svarbus kalbos raidai, šiuo metu lavinami kalbos padargai, gebėjimas skirti kalbos garsus iš klausos, ugdomas dėmesys kalbai ir poreikis tarti garsus, vėliau ir žodžius. Šiuo etapu vaikai mėgdžioja save, vėliau, apie 7 mėn., pradeda kartoti aplinkoje dažnai girdimus nesudėtingos artikuliacijos garsus ir jų junginius. Vaiko gebėjimas pakartoti rodo, kad pradeda vystytis kalbos supratimas.

Lyginamieji kalbų tyrimai rodo, kad visi vaikai iki 6–10 mėn. taria tokius pačius garsus: pirmiausia, apie 3 mėn., pradeda tarti balsius (a, e, o), sprogstamuosius (p, t, k, p, d, g) bei nosininius (m, n) priebalsius. Šie

garsai anksčiausiai pradedami tarti dėl jų artikuliacijos lengvumo – jų artikuliacija panaši į įgimtus judesių kompleksus čiulpiant, ryjant, kvėpuojant, kramtant.

Vienerių metų vaikai kur kas geriau suvokia aplinkos kalboje girdimus garsus ir jų junginius nei gali juos išstarti patys, todėl dar antruosius, trečiuosius metus ir vėliau vyksta artikuliacinio aparato vystymasis iki tol, kol vaikai geba taisyklingai išstarti gimtajai kalbai būdingus garsus ir jų junginius.

Čiauškėjimo laikotarpiu pradedami tarti pirmieji CV (balsis–priebalsis) struktūros skiemenys. Tai lengviausiai ištariama skiemens struktūra, dažniausiai pasitaikanti pasaulio kalbose. Apie 4–6 mėnesių pavieniai garsai pradedami jungti į CV garsų samplaikas *ma, ba, be, te*. Šios samplaikas pakartotos keletą kartų primena suaugusiųjų kalbos žodžius, pavyzdžiui, *mama, tete, baba, bamido*. Vadinami pirmieji žodžiai čiauškėjimo metu skirstomi į dvi grupes: kartotinius, kai kartojamas tas pats CV (priebalsis-balsis) skiemuo (*bababababa, mamamama*); nekartotinius, kai tariami skirtingi CV skiemenys (*bamido*). Apie 90 proc. vaikų išstartų pirmųjų žodžių yra CV-CV struktūros, kuriuos dažniausiai sudaro sprogstamieji b, d (baba, di) arba sklandusis m (mama) priebalsiai.

Kalbos įsisavinimas – ilgas kelias. Iki tol, kol kūdikiai pradeda suvokti, pastebėti išskirti žodžius aplinkinių kalboje, turi nueiti ilgą ir sudėtingą kalbos pažinimo kelią: apdoroti didelį fonologinės informacijos kiekį, pastebėti dėsningumus, susisteminti ir įsiminti gimtosios kalbos gramatikos taisykles.

Kaip Pupa prakalbino Saulę. Vieno vaiko atvejis

Kai Saulę parsivežėme namo, Pupai (špicų veislės kalytei) jau buvo dveji, tad juodvi drauge nuo pirmųjų Saulės dienų. Nors pirmosiomis dienomis (savaitėmis, mėnesiais) vaikas į šunį nereagavo, bet visada ją jautė šalia: tiek namuose, tiek lauke.

Vėliau, kai vaikas jau pradėjo reaguoti į aplinką, Pupa pati pirmoji patraukdavo vaiko dėmesį – Saulė galvytę kėlė ir suko į šuns pusę.

Dar vėliau atsirado noras pasiekti, paliesti šunį. Saulei sustiprėjus – pasidalinti arba atimti žaislą ar maistą iš Pupos. Tokia draugystė Saulę skatino judėti – stengtis tiesti rankytes, sugriebti, vėliau – ropoti ir, žinoma, stotis ir bėgti –pagauti Pupą (savarankiškai stovėjo jau 9 mėn., pirmieji savarankiški žingsniai 10 mėn.). Graži draugystė plėtojosi, šuns kantrybė stebino, vaiko užsispyrimas – džiugino.

Noras draugauti su Pupa, Saulę skatino ne tik judėti, siekti, šliaužti, ropoti, bėgti, vytis, bet ir kalbėti. Taigi, kaip Pupa prakalbino Saulę.

Saulė pirmąjį žodį ištarė anksti – 10 mėnesių, ir tai buvo PUPA. Po pirmojo žodžio, Saulė keliems mėnesiams nutilo. Suėjus metams, Saulės aktyvusis žodynas palaipsniui pildėsi. Didžioji dalis pirmųjų žodžių (pakartotų, vėliau ir savarankiškai išstartų) buvo skirti augintiniams (šuniui Pupai ir katinui, kuris gyvena pas senelius) arba apie juos:

Pupa (dešimt mėn.) – savarankiškai, kitą kartą pavartojo metų ir dviejų mėnesių;

katė (metai, mėnuo, dvidešimt d.), ištarė savarankiškai;

akis (metai ir mėnuo), pakartojo, aptarinėjome šuns snukutį;

ate / ač / ašiū, ačia (= ačiū)(metai ir mėnuo), pakartojo, vartojamas nuo to laiko nuolat. Nuo metų ir trijų mėnesių pradėjo vartoti savarankiškai;

kate / katyte (metai, du mėn. ir 9 d.), savarankiškai;

žqsis (metai, du mėn. ir 21 d.) pakartojo, vieną kartą, daugiau nevartojo iki metų dešimt mėnesių;

šia (= čia)(metai, du mėnesiai ir savaitė);

tėtis (metai, du mėnesiai) pakartojo;

miau (metai, du mėnesiai ir savaitė) iki tol neištardavo balsių junginių, sakė me arba tik žiopčiodavo;

au-au (metai, du mėn., trys savaitės) pakartojo, po savaitės vartojo savarankiškai. Taip vadino šunis, bet ne Pupą. Žodį šuo ištarė ir vartojo vietoj au-au nuo metų ir devynių mėn.;

caca / tata/ taca (metai ir trys mėnesiai), nuo to laiko nuolat vartoja glostydamą Pupą.

Nuo metų ir trijų mėnesių žodynas sparčiai plečiasi: atsiranda ne tik augintiniams skirti žodžiai, bet ir kitiems šeimos nariams:

aje, ate (= *ate*) (metų ir trijų mėnesių) savarankiškai;

šitas (metai, trys mėnesiai) pakartojo mamos pasakytą žodį, po keleto dienų pradėjo vartoti savarankiškai ir dažniausiaigalininko linksnio formą šitą;

sis (= *sėsk*) (metai, trys mėnesiai) savarankiškai;

atei (= *ateik*) (metai, trys mėnesiai) pakartojo, kitą dieną jau vartojo savarankiškai. Skirta Pupai;

teta (metai ir trys mėnesiai) pakartojo;

šiušė (= *šiukšlė*) (metai ir trys mėnesiai) savarankiškai pasakė mesdama sauskelnes į šiukšliadėžę;
avi (= *avis*) (metai ir keturi mėnesiai) pakartojo;
nosi / nose (= *nosis*) (metai ir keturi mėnesiai) pakartojo;
ts ts (= *ks ks*) (metai ir keturi mėnesiai) savarankiškai kvietė katę;
ma / mo (= *mano*) (metai ir keturi mėnesiai) savarankiškai pasakė ir pradėjo vartoti dažnai;
kas te (= *kas ten*) (metai ir penki mėnesiai) savarankiškai;
ten (metai ir penki mėnesiai) savarankiškai;
ajo (= *alio*) (metai ir penki mėnesiai), savarankiškai;
žieda (= *žiedas*) (metai ir penki mėnesiai) pakartojo;
akta (= *raktas*) (metai ir penki mėnesiai) pakartojo. Laikas, kai mėgo žaisti su raktais; *mama* (metai ir šeši mėnesiai);
nenuonia (= *nenoriu*) (metai ir šeši mėnesiai) savarankiškai pasakė, kad nenori košės;
te (= *taip*) (metai ir šeši mėnesiai);
nezinau (= *nežinau*) (metai ir šeši mėnesiai) pakartojo;
vedziovausiu (= *vedžiosiu*) atsakė į mamos užduotą klausimą vedžiosi Pupą?;
masė, musė (metai ir šeši mėnesiai) pakartojo ir tą pačią dieną pradėjo vartoti savarankiškai, kalbinti visas sutiktas muses.

Nuo metų trijų mėnesių pastebimi dvižodžiai pasakymai

Kas šia (metai, du mėnesiai ir trys savaitės) savarankiškas aktyvus vartojimas: *Kas šia, kas šia?/ Va kas šia?/ Šia kas šia?*

Tėtis šia (metai, trys mėnesiai) savarankiškai, parodė pirštu į tėtį ir pasakė.

Atei šia (= *ateik čia*); *Aikš šia* (= *eikš čia*) metai, trys mėnesiai; savarankiškai vartoja, skirta Pupai.

Čia šuo (metai, trys mėnesiai) pakartojo.

Metų šešių mėn. dainuoja pupai lopšinę *aaa pupa, aaa pupa aaa tete aaa pupa* įsisodinusį šunį į vežimuką.

Metų ir septynių mėnesių atsiranda neiginys:

Aš šitą ne (metai, septyni mėnesiai ir savaitė) savarankiškai vartojo: valgo sriubą ir renkasi, ką valgyti iš sriubos, *aš šitą ne* – šito nevalgysiu.

Eisiu ne (metai, septyni mėnesiai ir savaitė). Savarankiškai pasakė: rinkosi, kokius batus ausis, o kokių ne.

Nešti ne (metai, septyni mėnesiai ir savaitė). Savarankiškai pasakė: taip sureagavo, kai mama su tėčiu kalbėjo, ką nunešti ir ko nenešti į mašiną.

Nuo metų ir septynių mėnesių jungia daiktavardį su būdvardžiu. Tai jai aktualu buvo lyginant sutiktų šunų dydžius: *dide šuo* (= *didelis šuo*); *maža šuo* (= *mažas šuo*), pritaikydama intonaciją: sušvelnindama balsą, kai kalba apie *mažas šuo*.

Dar keli pastebėjimai:

- Metų ir dviejų mėnesių Saulė labai stebėjo kalbančiųjų lūpas ir mėgdžiodama kalbančiojo lūpas žiopčiojo, imituodama kalbantįjį.
- Saulės kalboje nepastebėta daug savos kalbos, keletas žodžių pastebėta metų ir dviejų mėnesių, pavyzdžiui, *šišiakas, pa* (= *kamuolys*).

Naudota literatūra:

Brena L.: Children who grow up with pets make more sensitive and sympathetic adults, <https://www.lifegate.com/people/lifestyle/pets-improve-child-development>

Chiat Sh. 2001: Mapping theories of developmental language impairment: Premises, predictions and evidence. *Language and Cognitive Processes* 16, 113–142.

Encyclopedia of Language Development 2014, (red.) Brooks P. J., Kempe V. (Eds.) Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Enderburg N., Van Lith A. H. 2011: The influence of animals on the development of children. *The Veterinary Journal* 190 (2011) 208–214

Gross G.: The Benefits of Children Growing Up With Pets, https://www.huffpost.com/entry/the-benefits-of-children-growing-up-with-pets_b_7013398

Harley T. A. 2010: *The psychology of language*. Psychology press.

How Kids Can Learn From Pets. An animal can be a child's best friend, as well as a great teacher. <https://www.scholastic.com/parents/family-life/social-emotional-learning/social-skills-for-kids/learning-pets.html>

Kuhl P. K. 2004: Early Language Acquisition: Cracking the Speech code. *Nature Reviews Neuroscience* 5, 831–842.

Stoel-Gammon C. 2011: Relationships between lexical and phonological development in young children. *Journal of Child Language* 38, 1–34.

Vaiko ir šuns draugystė: kodėl verta į namus priimti keturkoji ir ką dar reikia žinoti? https://pasmama.tv3.lt/straipsnis/vaiko-ir-suns-draugyste-kodel-verta-i-namus-priimti-keturkoji-ir-ka-dar-reikia-zinoti-2922?utm_source=copy&utm_medium=txt&utm_campaign=copy-txt